

ახალი ცნობები ირან-საქართველოს ურთიერთობის შესახებ მე 17 ს-ის დასაწყისში. ირანელი ავტორის, ფაზლი ბეგ ხუზანი ისფაჰანის წყაროს „აფზალ ალ თავარიხის“ მიხედვით: ისა - ხან მირზა და შაჰ-აბას I³

თამარ ლეკვეიშვილი
ისტორიის დოქტორი,
ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ადმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის
ასოცირებული მკვლევარი. საქართველო,
ქ. თბილისი, აკად. გ. წერეთლის ქუჩა #3. 0162;
+9955593301313; tamar.lekveishvili@iliauni.edu.ge
<https://orcid.org/0009-0006-6931-7008>

აბსტრაქტი

მე-17 საუკუნის ირანელი ისტორიკოსი ფაზლი ბეგ ხუზანი ესფაჰანის ისტორიული თხზულება შაჰ აბას I -ის (1587-1629) მმართველობის პერიოდს მოიცავს და წარმოადგენს ფაზლის დიდი ხნის მანძილზე დაკარგულად მიჩნეული ქრონიკის, „აფზალ ალ-თავარიხის“ (მშვენიერი ისტორია) მესამე ნაწილს (თხზულების აკადემიური ტექსტი 2015 წელს გამოიცა), რომელშიც ვრცლადაა მოთხრობილი მე-17 საუკუნის, კერძოდ კი ირან-საქართველოს

---

³ კვლევა განხორციელდა „შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის გრანტის ფარგლებში [YS-22-209] „ფაზლი ბეგ ხუზანი ესფაჰანის „შაჰ აბასის მმართველობის ქრონიკა“ - ახალი წყარო მე-17 ს-ის პირველი ნახევრის საქართველოსა და საქართველო-ირანის ურთიერთობების ისტორიის შესწავლისთვის (გამოკვლევა, თარგმანი, კომენტარები)“.

ურთიერთობის შესახებ. „აფხალ ალ თავარიხი“ არის მნიშვნელოვანი წყარო არა მხოლოდ სეფიანთა ირანის პერიოდის ეპოქის საკვლევად (1501-1722), არამედ საქართველოსა და, ზოგადად, კავკასიის ისტორიის შესასწავლად.

შაჰ-აბასის ქრონიკების ავტორი ფაზლი ბეგ ხუზანი ესფაჰანი ყიზილბაშების ბატონობის პერიოდში (1616-1625) კახეთის მმართველის, ფეიქარ ხანის ვეზირი იყო და როგორც სეფიანთა ირანის, ასევე საქართველოს იმდროინდელი მოვლენების დიდი ნაწილის თვითმხილველი გახლდათ. იგი ქართველების შესახებ მრავალი დღემდე უცნობი და საყურადღებო ცნობის ავტორად გვევლინება. ზემოთდასახელებული თხზულება სრულიად ახლებურად გვიხატავს XVI-XVII საუკუნეების საქართველოს ისტორიის გარკვეულ პერიპეტიებს.

წინამდებარე სტატიაში განხილულია საქართველოს ისტორიისთვის რამდენიმე უცნობი ეპიზოდი ირანში გაზრდილი, გამუსლიმებული ბატონიშვილის, ალექსანდრე კახთა მეფის (1574-1605), გიორგის ვაჟის, ისა ხან მირზას და შაჰ-აბასის ურთიერთობის ისტორიიდან.

საკვანძო სიტყვები: ისა ხანი; შაჰ-აბასი; ფაზლი ბეგ ხუზანი; ირან-საქართველოს ურთიერთობები.

შესავალი

XVI საუკუნის დამდეგიდან გაჩაღებული ირან-ოსმალეთის ომის მთავარ ასპარეზს ამიერკავკასია წარმოადგენდა. 1603 წელს დაწყებულმა ამ ომმა 1639 წლამდე გასტანა. „შაჰ-აბასის მიზანი ამ ომში 1590 წლის ზავით დაკარგული პოზიციების დაბრუნება და აღმოსავლეთ ამიერკავკასიიდან ოსმალების განდევნა იყო“ (ჯამბურია, 1973: 246). სეფიანთა ირანის პოლიტიკურ დღის წესრიგში, განსაკუთრებით შაჰ-აბას I-ის (1587-1629) დროს, აღმოსავლეთ საქართველოს საკითხი ძალიან მნიშვნელოვანი იყო. ამას დაემატა ისიც, რომ მე-16, მე-17 სს-ის მიჯნაზე შაჰ-აბასს ახალი და ძლიერი მეტოქე გამოუჩნდა საქართველოში - რუსეთი, „რომ-

ელსაც უკვე დაედო მფარველობის ხელი კახეთისთვის“ (ჯამბურია, 1973: 246). ქართველ დიდებულებს ირანისა თუ ოსმალეთის მოსაგერიებლად რუსეთის დახმარების იმედი ჰქონდათ. სწორედ ამიტომაც, ბუნებრივია, ირანი არა მხოლოდ ოსმალეთის, არამედ რუსეთის უკუგდებასაც შეეცდებოდა. ასე რომ, „„გურჯისტანის საკითხის“ მოგვარება (აღმოსავლეთ საქართველოს საბოლოო დაპყრობა) ერთ-ერთი მთავარი ამოცანა იყო შაჰ-აბასისათვის ახლად დაწყებულ ომში“ (ბერძენიშვილი, 1967:111-113).

ეს არის ურთულესი ხანა ქართველი ხალხის ისტორიაში პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური თვალსაზრისით. საქართველო დაყოფილია ცალკეულ სამეფოებად და სამთავროებად. მეფეები და დიდებულები გამუდმებით ებრძვიან ერთმანეთს. ამ პერიოდში ირანისა და საქართველოს პოლიტიკური ურთიერთობის შესახებ ცნობები საკმაოდაა ასახული და შესწავლილი, როგორც ქართულ, ასევე ირანულ თუ სხვა უცხოურ წყაროებში (შაჰ-აბასის კამპანიები აღმოსავლეთ საქართველოში, ურთიერთობები ქართველ მეფეებთან, ქართველთა იძულებითი ემიგრაცია ირანში და სხვ.)

აღნიშნული პერიოდის ირანელი ისტორიკოსი ფაზლი ბეგ ხუზანი ესფაჰანის წყარო შაჰ აბას I -ის (1587-1629) მმართველობის პერიოდს მოიცავს და წარმოადგენს ფაზლის ხანგრძლივი დროის მანძილზე დაკარგულად მიჩნეული ქრონიკის, „აფხალ ალ-თავარიხის“ (მშვენიერი ისტორია) მესამე ნაწილს.⁴

„აფხალ ალ თავარიხი“ არის მნიშვნელოვანი წყარო არა მხოლოდ სეფიანთა ირანის პერიოდისა (1501-1722), არამედ საქართველოსა და, ზოგადად, კავკასიის ისტორიის შესასწავლად. ზემოთ დასახელებული თხზულება სრულიად ახლებურად გვიხატავს XVI-XVII საუკუნეების საქართველოს ისტორიის გარკვეულ პერიპეტებს. თხზულებაში წარმოდგენილია საქართვე-

---

⁴ ტექსტი XX საუკუნის ბოლოს მიკვლეულ იქნა კემბრიჯში, „ქრის ქოლეჯის“ ბიბლიოთეკაში, ინგლისელი ორიენტალისტის, ჩარლზ მელვილის მიერ. თხზულების აკადემიური ტექსტი კი 2015 წელს გამოიცა: „A chronicle of the reign of Shah ‘Abbas“; Fazli Beg Khuzani Isfahani, Edited by Kioumars Ghereghlou. With an introduction by Kioumars Ghereghlou and Charles Melville. Gibb Memorial Trust, 2015

ლოს ისტორიისთვის დღემდე უცნობი არაერთი ფაქტი. იგი მოიცავს ისეთ პასაჟებს, რომლებიც ინფორმაციულად ავსებს და განსხვავებული კუთხით გვაჩვენებს საქართველოს ისტორიისთვის უკვე ნაცნობ მოვლენებსაც“ (ლეკვეიშვილი, 2022:103)

ჩვენ უკვე გვქონდა შესაძლებლობა, სამეცნიერო საზოგადოებისთვის გაგვეცნო ამ თხზულებაში არსებული გარკვეული ეპიზოდები და მათი ანალიზი.⁵

„აფხალ ალ თავარიხ“-ში ნათლად იკვეთება ქართული სამეფო ოჯახების წარმომადგენლების მნიშვნელოვანი პოლიტიკური როლი როგორც საქართველოს, ასევე სეფიანთა კარზე.

---

⁵ ლეკვეიშვილი, თ. „ფაზლი ბეგ ხუზანი ესფაჰანის ცნობები აღმოსავლეთ საქართველოსა და ირანის ურთიერთობების შესახებ (მე-17 საუკუნის დასაწყისი)“.ახალი მასალები საქართველოს შესახებ ირანის არქივებსა და ბიბლიოთეკებში. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2022, 102-115; ლეკვეიშვილი, თ. მაედა, ჰ. „ცნობები საქართველოს შესახებ ფაზლი ბეგ ხუზანი ესფაჰანის თხზულებაში“, საერთაშორისო კონფერენცია, „აღმოსავლეთი და დასავლეთი: ლინგვისტური, კულტურული, ისტორიული ურთიერთობები, მიძღვნილი აკად. თ. გამყრელიძის 90-ე წლისთავისადმი. მრგვალი მაგიდა, პროექტის - „დოკუმენტები საქართველოს შესახებ ირანის არქივებსა და ბიბლიოთეკებში“ განხორციელების წინასწარი შედეგები. (ორგანიზებული შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ მხარდაჭერილი პროექტის # FR 18-7653 ფარგლებში). 12-15 დეკემბერი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გწერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი, პროგრამა და თეზისები, თბილისი, 2019, 151;

ლეკვეიშვილი, თ. „ორი ცნობა საქართველოს შესახებ ფაზლი ბეგ ხუზანი ესფაჰანის თხზულებაში“, საერთაშორისო კონფერენცია, „ახლო აღმოსავლეთი და კავკასია: კულტურა, ისტორია, პოლიტიკა“, „დოკუმენტები საქართველოს შესახებ ირანის არქივებსა და ბიბლიოთეკებში“ - რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანსებული პროექტის (# FR 18 - 7653) შემაჯამებელი მრგვალი მაგიდა, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გწერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი, 16-18 დეკემბერი, 2021 წ; T. Lekveishvili, “Searching an Unattainable Equilibrium: Fazli beg Khuzani Isfahani about Iranian-Georgian Relations during the Reign of Shah Abbas I”, The Second International Conference, “Anatolia-the Caucasus-Iran”, dedicated to the 25 th anniversary of “Iran and Caucasus”, 21-23 June 2022, Institute of Oriental Studies (Russian-Armenian University, Yerevan); თ. ლეკვეიშვილი, ჰ. მაედა, „ქაიხოსრო სააკაძის, გიორგი სააკაძის ძმის, ცხოვრებაზე“ საერთაშორისო კავკასიოლოგიური კონგრესი, თბილისი, 2023 წლის 3-5 ოქტომბერი; თ. ლეკვეიშვილი, „ფაზლი ბეგ ხუზანი ესფაჰანი-საქართველო-ირანის ურთიერთობები შაჰ-აბას I-ის მმართველობის პერიოდში, საერთაშორისო კავკასიოლოგიური კონგრესი, თბილისი, 2023 წლის 3-5 ოქტომბერი.

წინამდებარე სტატიაში განვიხილავთ საქართველოს ისტორიისთვის რამდენიმე უცნობ ეპიზოდს ირანში გაზრდილი, გამუსლიმებული ბატონიშვილის, ალექსანდრე კახთა მეფის (1574-1605), გიორგის ვაჟის, ისა ხან მირზას და შაჰ-აბასის ურთიერთობის ისტორიიდან.

მეთოდი

სტატიაზე მუშაობის პროცესში ისტორიული კვლევის კომპარატიული მეთოდი გამოყენებული, რაც გულისხმობს მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების მოძიებას, ასევე, პროცესების მთავარი მახასიათებლების წარმოჩენასა და მათ ანალიზს პირველადი და მეორადი წყაროების მონაცემთა შეჯერებას საერთო დასკვნის გამოტანის მიზნით.

მსჯელობა

საქართველოს ისტორიიდან ცნობილია, რომ 1606 წელს, კახეთის მეფედ შაჰმა თეიმურაზი I (კახეთის მეფე- 1606-1648; ქართლ-კახეთის მეფე-1625-1632), ხოლო ქართლში, ლუარსაბი II (1606-1615) დაამტკიცა. ქრისტიანი მეფეების ქართლ-კახეთში დასმის და ოსმალების ქართლის ციხეებიდან განდევნის მიუხედავად, ქართლიც და კახეთიც ირანის ვასალად რჩებოდა. „შაჰს არ აკმაყოფილებდა ქართლ-კახეთის სამეფოების ვასალური დამოკიდებულება. მით უმეტეს, რომ ასეთი „ერთგულება“ მეტად საეჭვო ჩანდა, განსაკუთრებით თეიმურაზის მხრივ“ (ჯამბურია, 1973:262). არაერთხელ გამოუხატავს უნდობლობა და „ურჩობა“ თეიმურაზს შაჰ-აბასის მიმართ, რაც თავისთავად ირანის შაჰის ვასალობის უარყოფას ნიშნავდა. მაგ., ისქანდერ მუნში მოგვითხრობს, რომ თეიმურაზი და ლუარსაბი, რომლებიც სანადიროდ მაზანდარანში უნდა ხლებოდნენ შაჰ-აბასს, აღნიშნულ ადგილას არ გამოცხადნენ.“ თითოეული მათგანი თავის წასვლას მეორის გამგზავრებას [უკავშირებდა და] სდებდა [სხვა დროისათვის]“ (ფუთურიძე, 1969:80).

1613 წელს შაჰ-აბასი საქართველოსკენ დაიძრა, ხოლო 1614 წლის გაზაფხულზე კახეთში შეიჭრა. თეიმურაზი იძულებული შეიქნა შაჰისთვის მძევლად დედა, ქეთევან დედოფალი და შვი-

ლები გაეგზავნა. ამას მოჰყვა შეტაკება ჟალეთთან ახლოს. ქართველებმა უკან დაიხიეს. ვერც ქართლმა შეძლო წინააღმდეგობის გაწევა, რასაც მოჰყვა თეიმურაზისა და ლუარსაბის იმერეთს თავის შეფარება (ჯამბურია, 1973:264-265).

სწორედ ამ დროს შაჰ-აბასი კახეთის მმართველად, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ირანში გაზრდილ, გამუსლიმებულ ბატონიშვილ ისას (ისა-ხანი) დანიშნავს.

„და მიაბარა შააბაზ კახეთი ნოდარ ჯორჯაძესა და დავით ასლანის-შვილსა, და ქართლი იყო უბატონოდ, რამეთუ თავადნი თვს-თვსად მჯარესა მთავრობდენ და ბატონობდენ ურთიერთას იგინი“ (ყაუხჩიშვილი, 1959: 400).

„კახეთი ალექსანდრეს შვილის შვილს იასეს მისცეს, დავით ასლანიშვილი ვექილათ მოუყენეს“; „კახელებმან ბატონი თეიმურაზ ჩამოიყვანეს, ისახან გამოაგდეს.“ (კაკაბაძე, 1925:23). მოკლედ წერს ამავე საკითხზე მალიქ შაჰ-ჰუსეინ სისთანი, ალექსანდრეს შვილიშვილი, თეიმურაზის ბიძაშვილი, კახეთის მმართველად დანიშნეს, რასაც ენით აუწერელი წვეულება მოჰყვაო (Смирнова, 2000: 393). ასევე მოკლედ აღნიშნავს ისა-ხანის კახეთის მმართველობის გადაცემის ფაქტს და მის ვექილად დავუდის [ე.ი. დავით ასლანიშვილის] დასმას სეიდ აჰმად ჰუსაინი ხალფა თავის თხზულებაში (Futuhāt-i Gīsitān, 2021: 516).

ისა ხანის კახეთის ტახტზე ასვლის ეპიზოდს, განსხვავებით ზემოჩამოთვლილი წყაროებისგან, ვრცლად აღწერს ისქანდერ ბეგ მუნში, რომლის თხზულება („თარიხე ალემ არა-იე აბასი“, ქვეყნის დამამშვენებელი აბასის ისტორია) ყველაზე ვრცელ ქრონიკად მიიჩნევა ზემოხსენებული პერიოდის ირან-საქართველოს ურთიერთობის შესახებ. თუმცა, აღსანიშნია, რომ ფაზლი ბეგ ხუზანი ესფაჰანის „აფხალ ალ თავარიხი“ ზუსტად ასეთივე ვრცელი (შესაძლოა, მეტადაც) აღმოჩნდა ამავე პერიოდის ირან-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისთვის.⁶

---

⁶ ამ საკითხთან დაკავშირებით იხ.: ლეკვიშვილი, თ. „ფაზლი ბეგ ხუზანი ესფაჰანის ... 2022, გვ. 102-115.

„რადგანაც უბედური თეიმურაზი, როგორც აღწერილი იყო, ბაში-აჩუკში (იმერეთი) გაიქცა, სამყაროს ხელმწიფემ საქართველოს მმართველობა და მფლობელობა უწყალობა აღექსანდრეს ძის, გიორგი-მირზას, შვილს ისა-ხან-მირზას, თეიმურაზის ბიძაშვილს, რომელიც ბავშვობაში უკეთილშობილეს კარზე იყო მოყვანილი, შაჰმა გამოზარდა და ისლამის მიღებით იქნა ამაღლებული. ვექილად დაუდ-ბეგი,⁷ ქართველი დიდებული აზნაური დაუნიშნეს, ქართველების წესისა და რიგის თანახმად იმ სამეფოს მბრძანებლობის ტახტზე დასვეს და ოქრო გადააყარეს თავზე. ყოილბაშთა ამირებმა და დიდებულებმაც, მისი უავგუსტოესობის მითითების თანახმად, ქართველებთან ერთად ოქროსა და ვერცხლის ფული ოქროს თასებით და ვერცხლის თახეებით გადააფრქვიეს [მას თავზე]. ქართველი დიდებულები და წარჩინებულები, იმათ გარდა, ვინც თეიმურაზის ხლება ირჩია, ისა-ხანთან შემოიკრიბნენ და მორჩილება განუცხადეს“ – წერს მუნში (ფუთურიძე, 1969: 84-85).

ისა ხანის კახეთში დანიშვნის შესახებ უფრო მეტს ვიგებთ ფაზლი ბეგ ხუზანის თხზულებიდან: „ბრძანების თანახმად, ქართველმა მეფეებმა ისა მირზა მეფურ ხალიჩაზე დასვეს და თავზე ოქრო გადააყარეს. მისმა უდიდებულესობამ გაითვალისწინა რა ქართველთა წესი, ([რომლის მიხედვითაც] დასვამენ რა დავითის მოდგმის ხალიჩაზე თავიანთ მეფეებს, ყველა ფედავი⁸ და აზნაური, ოქროს მირთმევის შემდეგ, ფიალა ღვინოს შესვამს თავიანთი მეფის ხელიდან, იმავე ფიალითვე შეჰფიცავენ [მას] ერთგულებას), ამგვარად, ქართველმა აზნაურებმა, იქნებოდა ეს მუსლიმი თუ ურჯულო, ისა ხანს ერთგულება შეჰფიცეს“.

ფაზლი, განსხვავებით მუნშისგან, დაწვრილებით მოგვითხრობს ამ წვეულების შესახებ: „დიდებული წვეულება გაიმართა იმ დღეს. ისა ხანი თავისი წინაპრების ტახტზე დაჯდა. მისმა

---

⁷ იგივე დავით ჯანდიერი, ასლანიშვილი.

⁸ ერთგული, თავდადებული, მსხვერპლი.

უდიდებულესობამ ჩამოატანინა 35 ზერა'ი⁹ სიგრძისა და 24 ზერა'ი სიგანის ოქროს ძაფით მოქარგული, ქერმანში მოთელილი თეთრი თექის კარავი, ერთი ხალიჩა, თექის მოსასხამი [ეს ყოველივე] ქერმანელი ოსტატების, ხალიჩის მქსოველი მირზა ალისა და ნაზდის მთელავი მოჰამად ჰოსეინის ნახელავი იყო. კარვის ბოძები აბანოზის ხისგან გამოეთალათ, ხოლო ოქროს ჯაჭვები ისე დაემზადებინათ, რომ გადაადგილებისას დაშლა-აწყობა არ გამწელებოდათ. კარავს თორმეტი წყვილი კარ-ფანჯარა ისე დაუყენეს, რომ ყველა მხარეს გადიოდა და სხვა დანარჩენ მისთვის საკადრის კარვებთან ერთად [მისმა უდიდებულესობამ] აჩუქა რა ისა ხანს, ბრძანა, რომ ის სამეფო ალაგას მხარეს გაეშალათ. [ისა ხანი] მისი უდიდებულესობისგან გამარჯვების მომტანი კარვისკენ წავიდა რა, ყიზილბაშმა სულთნებმა და გამარჯვების მომტანმა ლაშქარმა მიულოცა მას. მისმა უდიდებულესობამ კახეთს 1000 თუმანი მისცა. ასევე, მაჰდი ყული ბეგ ახურბაშიმ¹⁰ აჩუქა [ისა-ხანს] მურასა (მოოჭვილი) ლაგამ-უნაგირიანი ერაცული ცხენი.

ხსენებული ხანი სამი დღის განმავლობაში ემშვიდობებოდა მეგობრებს. დაწერა რა ჰოქმები კახეთისთვის, ისა ხანს ქართველ დიდებულთა ორბიტა დაუდ ბეგი (იგივე დავით ასლანიშვილი, რომელიც ზემოთ უკვე ვახსენეთ) დაუნიშნეს ვეკილად და [ამ უკანასკნელს] წყალობა აჩვენეს.

გარდა იმისა, რომ ამ კონკრეტულ მონაკვეთში მოტანილია ის დეტალები, რომლებსაც არ ვაწყდებით არცერთ სხვა წყაროში, ზუსტად ამავე დეტალებით (პატივისცემის გამოხატვა, ძღვენის მირთმევა, იმაზე მეტი, ვიდრე უბრალოდ ფორმალობა და ტრადიციია თუ სხვ.), აისახება შაჰ-აბასისა და ისა ხანის ურთიერთობაც. აქვე, ნათლად ჩანს სეფიანთა კარის დამოკიდებულება დავით ჯანდიერის, ანუ „ქართველ დიდებულთა ორბიტის“ მიმართ.

---

⁹ სიგრძის საზომი ერთეული, რომელიც 104 სმ-ს ტოლია. ამ ერთეულს, უფრო მეტად ფარჩეულით მოვაჭრეები იყენებდნენ.

¹⁰ საჯინიზოს უფროსი.

ყურადსაღებია, რომ ფაზლის თხზულების მიხედვით, შაჰი ხანს კახელი კორუმპირებული დიდებულების დასჯას სთხოვს (Fazli Khuzani Isfahani, 2015: 647), რაც, ჩვენი აზრით, იმითაც აიხსნება, რომ, როგორც უკვე ზემოთ ვახსენეთ, ისა ხანს მოსახლეობის კეთილგანწყობის მოპოვება სურდა. ისქანდერ მუნში წერს, რომ ხელმწიფის შიში და მორიდება ქართველების ქონებას იცავდა, „არც ერთ კაცს გლეხის კალოდან ბზის ერთი ნამცეცის აღებაც კი არ შეეძლო“, ხოლო როდესაც „რამდენიმე უგუნურმა და ბედოვლათმა კაცმა“ ქართველების დაცარიელებული სახლების მარცვა დაიწყო, მუცლები დაუფატრეს მათ (ფუთურიძე, 1969:85). ანალოგიურ ინფორმაციას ვკითხულობთ „ფუთუჰათ-ე გითისეთანში“ (Ahmadi, Fesharaki, 2021:516), თუმცა, ამგვარი დავალების შესახებ (გასწორებოდა ისა-ხანი კორუმპირებულებს), განსხვავებით ფაზლისგან, სხვა ისტორიკოსები არ გვაწვდიან.

მუნშის მიხედვით, კახეთში რაღაც ჯგუფი უკანასკნელ დრომდე არ დაჰმორჩილებია ისა-ხანს (ფუთურიძე, 1969:86). ასევე, ერწოსა და თიანეთის დიდებულებმა „ჯიუტობა გასწიეს, არ მიუვიდნენ ისა-ხანს და არ დაემორჩილნენ ისლამის ლაშქარს“, რის გამოც შაჰმა მათი დარბევის განკარგულება გასცა (ფუთურიძე, 1969:87-88). მუნშის გადმოცემით, რადგან ისა-ხანი „ისლამის [მიღებით] გაკეთილშობილებული იყო, ნაკლებად სცემდა პატივს ჯვარსა და ბერებს“, და ქართველები მასზე განაწყენებულები ყოფილან რჯულის შეცვლის გამო, ისა-ხანს შეშინებია მათი, შაჰის ამაღლის აქ არყოფნის დროს არ მომკლანო, გამგებლობა მიატოვა და არდებილში წავიდა. შემდეგ კი პატიება სთხოვა შაჰს, რომელმაც შეუწდო მას და „მოწყალებით მიიღო უკეთილშობილეს ამაღაში“ (ფუთურიძე, 1969:92).

ფაზლი ხუზანის ისა ხანისადმი კახელების დაუმორჩილებლობის საკითხი მეტად ვრცლად აქვს გადმოცემული. ფაზლიც, ისევე, როგორც მუნში, წერს, რომ კახელებს არ მიაჩნდათ სწორად მუსლიმის მმართველობა და არ აპირებდნენ დამორჩილებოდნენ მუსლიმ ისა ხანს, რადგანაც ეს მათ ადათ-წესებს არ ექვემდებარებოდა, მაგრამ ყურადსაღებია, რომ ფაზლი ხაზს უსვამს, რომ

ამ საკითხთან დაკავშირებით, ყოველდღიურად მოდიოდა საჩივრის წერილები ისა-ხანზე და მის სულთნებზე“ (Fazli Khuzani Isfahani, 2015: 649) ამ ინფორმაციის მიხედვით, გარდა ტრადიციულად მუსლიმი მმართველის მიუღებლობისა, რაც, როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, მუნშისთანაც ხაზგასმულია, და, ამგვარ მაგალითებს ხშირად ვაწყდებით ირანულ, თუ არაირანულ წყაროებში, სხვა ანგარიშგასაწევ და ადგილობრივი მოსახლეობის შემზღუდავ ფაქტორებთანაც გვაქვს საქმე: კახელი მოსახლეობა, როგორც ჩანს ასაჩივრებს კონკრეტულ მიუღებელ ქმედებებს ისა-ხანისა და მისი დაახლოებული პირებისა.

ჩვენ მიერ გამოთქმულ ვარაუდს, შესაძლოა, ამყარებდეს ფაზლი ხუზანის ეს ინფორმაცია: „მისმა უდიდებულესობამ იცოდა, რომ თუკი ყიზილბაშები ისა ხანს უერთგულებენ, მაშინ მოსახლეობაც დაემორჩილებოდა ამ უკანასკნელს. [ამიტომაც] დარწმუნებულები უნდა ყოფილიყვნენ ყველაფერში, რათა ღმერთი არ გაწყრომოდა და ბიძამისი კონსტანტინე ხანივით, მის საქციელს არეულობა არ გამოეწვია“ (Fazli Khuzani Isfahani, 2015: 649). კონსტანტინე ხანს კი, ფაზლის თხზულების მიხედვით, ნამდვილად ჰქონდა მოსახლეობის შევიწროვების მცდელობა.¹¹ ფაზლი წერს, რომ ისა-ხანს არ სურდა ამ საქმეში ყიზილბაშების ჩარევა და თქვა, რომ თავად დაიმორჩილებდა თავის ხალხს თბილი მოპყრობითა და სითბოთი „და რა ურჩობაც არ უნდა გამოეჩინა იმ მხარის ხალხს, მათ მიმართ მოთმინებას და სიფრთხილეს გამოიჩენდა რა, ყველაფერს ქვეყნის სასიკეთოდ გააკეთებდა“ (Fazli Khuzani Isfahani, 2015:650). ამ პასაჟის მიხედვით ისა ხანის „შეცდომების“ ერთგვარ აღიარებას ვხედავთ.

შეცდომებზე ხაზგასმასა და ამასთან ერთად შაჰისგან ისა-ხანის ერთგვარ შეწყნარებას ვაწყდებით ასევე „აფხალ ალ თავარიხის“ მომდევნო თავშიც: „ისა ხანს აუჯანყდნენ და ტყეებში დაიმაღლნენ. და რადგანაც ეს უკანასკნელი მათ ვერ უმკლავდებოდა, იძულებული გახდა, დიდებული სასახლის ზღურბლზე მთხვევისთვის განჯაში წასულიყო, და იქ ეპოვნა თავშესაფარი. მიუხე-

---

¹¹ იხ.: ლეკვეიშვილი, თ. „ფაზლი ბეგ ხუზანი ესფაჰანის ... 2022, გვ.109.

დავად იმისა, რომ მისმა უდიდებულესობამ მას თავის სამფლობელოში დაბრუნება უბრძანა, მან უპასუხა: „თუკი უბრძანებთ და ყიზილბაშებს გამომაცილებთ, მაშინ კიდევ შესაძლოა, ამ სამფლობელოს შენარჩუნება. წინააღმდეგ შემთხვევაში კი, აქ, თქვენს მსახურებაში დავრჩები!“ (Fazli Khuzani Isfahani, 2015: 659) ყურადსაღებია ასევე ის ფაქტი, რომ როდესაც ისა-ხანი რამდენიმე დიდებულ ნათესავს მოკლავს, მის უდიდებულესობას არ მოეწონება მისი ამგვარი საქციელი, „თუმცა რისხვას არ დაანახვებს მას“ (Fazli Khuzani Isfahani, 2015: 659).

ისქანდერ მუნშის მიხედვით, შაჰს არ დაუნიშნავს კახეთში სრულუფლებიანი მმართველი. მან თქვა, რომ თუ თეიმურაზი „თავისი დანაშაულის მტკვრს გულწრფელი და ერთგული მსახურის სუფთა წყლით ჩამოიბანს“, კახეთი კვლავ მას გადაეცემა (ფუთურიძე, 1969:92). ფაზლი კი ხაზს უსვამს იმასაც, რომ „თუმცა კახელები მმართველის გარეშე დარჩნენ, მის უდიდებულესობას იქ ყიზილბაში დიდებული არ დაუნიშნავს“ (Fazli Khuzani Isfahani, 2015: 659).

დასკვნა

დასკვნის სახით ვიტყვით, რომ ფაზლი ბეგ ხუზანის |აფზალ ალ თავარიხის“ მიხედვით, რომელიც ბევრად მეტ ინფორმაციას შეიცავს ისა-ხანისა და შაჰ-აბასის ურთიერთობის შესახებ, ვიდრე სხვა ამავე პერიოდის წყაროები, გამოიკვეთა შემდეგი ფაქტორები:

- ისა-ხანის მიერ კახეთში გატარებული პოლიტიკის (იქნება ეს არასწორი ნაბიჯები თუ მათი გამოსწორების მცდელობა) ელემენტები;
- შაჰ-აბასისა და ისა-ხანის ახლო დამოკიდებულება;
- შაჰის გულისხმიერება ქართველი უფლისწულისადმი და გარკვეულ შემთხვევებში (პოლიტიკურ გათვლებს მიღმა) შემწყნარებლური ნაბიჯების გადადგმაც ისა-ხანისადმი.

ყოველივე ზემოთქმული, ალბათ, კარგად თავსდება აღმოსავლეთ საქართველოს მიმართ შაჰ აბასის პოლიტიკის ჩარჩოებში – ადგილობრივი ფეოდალური ელიტის ლოიალური წარმ-

ომადგენლების საშუალებით რეგიონში ირანის პოზიციების გამყარება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ბერძენიშვილი, ნ. (1967). *რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან XVI-XVII საუკუნეთა მიჯნაზე, საქართველოს ისტორიის საკითხები, წიგნი IV*, თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“.

კაკაბაძე, ს. (1926). *ფარსადან გორგიჯანიძის ისტორია*, თბილისი. ლეკვეიშვილი, თ. (2022). *ფაზლი ბეგ ხუზანი ესფაჰანის ცნობები აღმოსავლეთ საქართველოსა და ირანის ურთიერთობების შესახებ (მე-17 საუკუნის დასაწყისი)*, ახალი მასალები საქართველოს შესახებ ირანის არქივებსა და ბიბლიოთეკებში. თბილისი: გამომცემლობა „ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი“.

ფუთურიძე, ვ. (1969). *ისქანდერ მუნშის ცნობები საქართველოს შესახებ*; თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“.

ჯამბურია, გ. (1973). *ირან-ოსმალეთის ომი და ქართლ-კახეთის სამეფოები*, საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტომი IV, თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.

Fazli Beg Khuzani Isfahani. (2015). *A chronicle of the reign of Shah 'Abbas*, Edited by Kioumars Ghereghlou. With an introduction by Kioumars Ghereghlou and Charles Melville. „Gibb Memorial Trust“.

Nozhat Ahmadi (Sarraf); Mohsen Mohammadi Fesharaki. (2021). *A Versified History of Shah Abbas the Great [Futuhāt-i Gītisūtān]. [Conquests of the Conqueror of the World] 12th/18th century*. Attributed to Sayyid Aḥmad Ḥusaynī Khalīfah. Edited with an introduction by: Nozhat Ahmadi (Sarraf) Mohsen Mohammadi Fesharaki. Uppsala Universitet.

Смирнова, Л.П. (2000). *Хроника воскрешения царей*, Малик Шах-Хусайн Систани. Перевод с Персидского, предисловие, ком-

ენტარიი и указатели, Смирновой. Москва: "Восточная дит-
ература"РАН.

References:

- Berdzenishvili, N. (1967). Ruset-Sakaetvelos Urtiertobis Istoriidan *XVI-XVII Saukuneta Mijnaze, Sakartvelos Istoriis Sakitxebi, Tsigni IV*, Tbilisi: gamomtsemloba „Metsniereba“.
- Kakabadze, S.(1926). *Farsadan Gorgijanidzis Istoria*, Tbilisi.
- Lekveishvili, T. (2022). Fazli Beg Khuzani Esfahanis Tsnobebin Aghm osavlet Sakartvelosa da Iranis Urtiertobebis Shesakheb (*me-17 saukunis dasatsqisi*), Akhali Masalebi Sakartvelos Shesakheb Iranis Arkivebsa da Bibliotekebshi. Tbilisi: Gamomtsemloba „Ilias Sakhelmtsifo Universiteti“.
- Futuridze, V. (1969). Iskander Munshis Tsnobebi Sakartvelos Shesakheb. Tbilisi: Gamomtsemloba „Metsniereba“.
- Jamburia, G. (1973). Iran-Osmaletis Omi da Kartl-Kakhetis Samefoebi, Sakartvelos Istoriis Narkvevebi, Tomi IV, Tbilisi: Gamomtsemloba „Sabchota Sakartvelo“.
- Fazli Beg Khuzani Isfahani. (2015). *A chronicle of the reign of Shah Abbas*, Edited by Kioumars Ghereghlou. With an introduction by Kioumars Ghereghlou and Charles Melville. „Gibb Memorial Trust“.
- Nozhat Ahmadi (Sarraf); Mohsen Mohammadi Fesharaki. (2021). *A Versified History of Shah Abbas the Great [Futuh-at-I Gitisutan]. [Conquests of the Conqueror of the World] 12th/18th century*. Attributed to Sayyid Ahmad Husaynī Khalifah. Edited with an introduction by: Nozhat Ahmadi (Sarraf) Mohsen Mohammadi Fesharaki. Uppsala Universitet.
- Smirnova, L. P. (2000). Hronika Voskresheniya *Carej, Malik Shah-Husajn Sistani*. Perebod s Persidskogo, Predislovie, Komentarij I Ukazateli, Smirnovoj. Moskva: Москва: "Vostochnaya Literatura" RAN.